

RICHARD WUNDRAK

Några nödvändiga kommentarer till en nödvändig artikel

Som Jan Winiecki säger i sin artikel "Den kritiska massan av reformer i ekonomier av sovjetiskt slag" i *Ekonomisk Debatt* Nr 8/1989 är tiden en osedvanlig stor osäkerhetsfaktor om man strävar efter någorlunda välgrundade utsagor om Östeuropas fortsatta ekonomiska utveckling och de politiska konsekvenserna. Fastän Winiecki skrev sin artikel i den fas då det gällde att slå en bräscher in i ett degenererat planhushållningssystem och få igång reformprocessen, är det nödvändigt att göra några anmärkningar om problemen vid övergången från en nästan helt centralstyrd ekonomi till en marknadsekonomi.

Utän tvivel kan bara radikala förändringar i det ekonomiska systemet leda ut ur det katastrofala läget. Som Winiecki visar är det faktiskt så att det krävs en "kritisk massa" av reformer i det ekonomiska och politiska systemet. Men det krävs också i de övriga samhällsliga systemen. Det handlar inte bara om att återuppliva eller införa parlamentarismen. Först måste man skapa en kommunalpolitik. Fackföreningarna måste finna sin roll i samhället.

Övergången från planhushållning till marknadshushållning innebär en konfrontation med bl a följande tre problemkomplex: tendensen till ekonomisk destabilisering, ökad koncentration i den europeiska ekonomin och kravet på förändringar av hela samhället.

Professor RICHARD WUNDRAK är verksam vid Sektion Nordeuropawissenschaften, Ernst-Moritz-Arndt-Universität, Greifswald, DDR.

Tendensen till ekonomisk destabilisering

Särskilt två svåra uppgifter är knutna till övergången. För det första måste ekonomin stabiliseras. För det andra måste den omstruktureras kraftigt. Därmed skulle den växande skuldsättningen kunna stoppas och statliga tvångsåtgärder som forcerad export, importrestriktioner och upprepade monetära begränsningar, kunna tas bort.

De hittillsvarande liberaliseringsåtgärderna, även de i Ungern, har emellertid inte lett till produktionsökningar utan till en plötslig skärpning av de ekonomiska balansproblemen både inom landet och i relationerna med omvärlden. Upprätthållandet av betalningsförmågan, vilket är en väsentlig förutsättning för varje marknadsekonomi, kräver upprepade exceptionella åtgärder och oppoffringar som de breda folklagren inte kan eller vill bära. Reformprogrammen måste omfatta hela den offentliga politiken, inklusive socialpolitiken, och de olika samhällsinstitutionerna. Förändringarna, som inte längre kan skjutas upp, kommer att vara förknippade med svåra konflikter i samband med företagsnedläggelser, avveckling av produktionskapacitet, konkurser, omflyttning av arbetskraft och strukturell arbetslöshet.

Omfördelningen av inkomster mellan medborgare och företag måste de närmaste åren ske vid en stagnerande eller tom sjunkande inkomstnivå. Reformerna öppnar verkliga möjligheter, men ger inga utsikter till spektakulära framgångar på kort sikt, vilket den politiska stabiliteten oundgängligen kräver.

Östeuropas näringsliv behöver dynami-

seringsprogram som är ekonomiskt väl underbyggda. Men programmen lider av den låga effektiviteten i ekonomin, den utpräglad svaga anpassningsförmågan, positionsförlusterna på världsmarknaden, den tilltagande eftersläpningen i den teknologiska utvecklingen och de bortdöende tillväxtimpulserna från den traditionella handeln mellan Comecon-länderna, dvs från bytet av råvaror och energibärare mot maskiner och konsumtionsvaror.

Östeuropas ekonomier måste åter integreras i världsekonomin. Samarbetsvillkoren inom Comecon (som fick en försämrad bytesrelation med 20 procent genom oljekrisen i mitten av 1970-talet, därefter med 30 procent) blev effektiva tillväxthinder genom tillbakagången i importen av energibärare och råvaror. Detta är primärt ett uttryck för den bristande anpassningsförmågan och för den frapperande höga energiförbrukning i den inhemska produktionen. Östeuropas ekonomier konfronteras med följderna av försämrad bytesrelation gentemot omvärlden och avtagande konkurrensförmåga hos tillverkningsindustrin.

Övergången från planekonomi till marknadsekonomi kommer knappast på kort sikt att lösa problemen med att integreras i världsekonomin för flertalet av de östeuropeiska länderna. Tvärtom förefaller ytterligare positionsförluster på världsmarknaden inte osannolika.

Förändringarna i riktning mot marknadsekonomi måste, som Winiecki helt riktigt framhäver, innebära att den statliga sektorn omvandlas och den privata utvidgas. Men upplösningen av den så kallade samhällseliga egendomen – som aldrig var samhällets egendom utan en liten grupp funktionärens – är väl knappast lösningen för att åter integrera ekonomierna i världsekonomin. Detta beror på att de små och medelstora företagen, som tvingas utgå från en låg teknisk nivå och som lider av kapitalbrist, i regel inte kan hålla eller tillkämpa sig en konkurrensposi-

sition på marknaden. Ej heller kommer de att kunna uppbringa de medel som skulle krävas för att uppnå världsmarknadens vetenskapligt-tekniska nivå.

De små och medelstora företagen kommer visserligen att förbättra försörjningsläget men kan inte inom överskådlig tid förbättra landets världsmarknadsposition. Det finns uppenbarligen ingen konfliktfri utväg från det nuvarande läget. Övergången till marknadsekonomi är likväl den enda tänkbara vägen.

Ökad koncentration i den europeiska ekonomin

Som utvecklingen i DDR redan visar kan omvandlingen av den statliga sektorn leda till ökad koncentration av produktionen och kapitalet, varigenom konkurrensförhållandena på den europeiska marknaden och i vissa fall på världsmarknaden kan förskjutas. När, som redan tillkännagjorts, Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft (AEG) och Preussag-Salzgitter vill samverka med DDR-kombinatet Waggonbau uppstår ett nytt jätteföretag. DDR-kombinatet är den största producenten av järnvägsvagnar och består av 17 företag med sammanlagt 23 000 anställda. I Deutscher Waggonbau AG, som håller på att bildas, skall även AEG och Preussag-Salzgitter bli delägare med 25 procent vardera.

Nästan alla stora västtyska koncerner håller på att konsolidera eller bygga upp sin ställning i samarbete med DDR-kombinat. Krupp planerar att bygga dieselmotorer i DDR, Klöckner-Humboldt-Deutz traktorer. Siemens är intresserade av dataingenjörerna vid kombinatet Robotron i Dresden. Biltillverkningen i DDR har redan fullständigt övertagits av Volkswagen, Opel och Daimler-Benz. Västtysklands kartellagstiftning gäller inte i DDR. DDR har ingen kartellag.

Omvandlingen av den statliga sektorn är ett nödvändigt villkor för att, som Winiecki skriver, ta den ekonomiska makten

från nomenklaturen, upphäva anonymiteten i ägandet och undvika att nya makt-havare använder det på ett odemokratiskt vis. Men bildandet av små och medelstora företag är bara i enstaka fall ekonomiskt motiverat för länderna i Östeuropa.

Kravet på förändringar av hela samhället

För att uppnå den "kritiska massan" av reformer är det inte tillräckligt med ekonomiska och politiska förändringar. Den kan säkras bara genom förändringar av hela samhället. Vetenskapen och tekniken är inom vida områden lika ineffektiv som ekonomin i allmänhet. Sattet att organisera samhället blir inte tillräckligt reformerat bara genom övergången till fria och hemliga val, även om det är ett viktigt steg. Den sociala marknadsekonomin kan förverkligas bara om det finns starka fackföreningar och en inkomstutjämningspolitik. Alla östeuropeiska länder saknar

mer eller mindre lagstiftning som reglerar de spontana marknadskrafterna och deras oönskade konsekvenser.

Reformer har i det förgångna sällan förverkligats i den omfattning som man ursprungligen avsett och hoppats. I ytterst få fall har de lett till en varaktig konsolidering av ekonomiska och sociala förhållanden. De har på samma gång skapat nya motsägelser och konflikter. I dag är det avgörande i vilka former förändringarna sker och hur det lyckas att minimera de negativa effekterna av övergången till marknadsekonomi. På detta beror i hög grad den politiska stabiliteten i Östeuropas länder och enandeprocessen i Europa.

Referenser

Winiecki, J. [1989], "Den 'kritiska' massan av reformer i ekonomier av sovjetiskt slag". *Ekonomisk Debatt*, Årg 17, s 597-604.